

لباس محلی مازندران، تجلی هویت و اصالت مازندرانی ها

لباس محلی مازندران برگرفته از آداب و رسوم آن منطقه است که بر اساس عوامل مختلفی مانند آب و هوا، اقلیم، سبک زندگی و نوع کسب و کار مردم طراحی شده است.

لباس محلی ایران، نماد تمدن اصیل ایرانی

به چه نوع لباس محلی می‌گویند؟ به لباسی که افراد بومی یک منطقه می‌پوشند، لباس محلی گفته می‌شود. لباس محلی نه تنها در ایران بلکه در تمام دنیا به ویژه در سرزمین‌هایی که از تمدنی غنی برخوردارند، رایج است. لباس محلی هر منطقه برگرفته از آداب و رسوم آن منطقه است که به عواملی مانند آب و هوا، منابع موجود برای تهیه لباس و قدمت آن وابسته می‌باشد. به همین دلیل است که در بسیاری از موارد، مشابه بودن

اقلیم و فرهنگ موجب شباهت در لباس های محلی می شود. لباس محلی ایران یکی از غنی ترین لباس های سنتی در جهان به لحاظ نوع پارچه و الیاف، تعدد و تنوع لباس ها، نوع دوخت و تزئینات می باشد. این موضوع نشان دهنده قدمت و فرهنگ کهن ایران زمین است.

جشنواره لباس محلی، راهکاری برای توسعه صنعت گردشگری

با مطالعه لباس های محلی اقوام مختلف می توان به فرهنگ هر منطقه، اقلیم، صنعت پوشاک، آیین و سنت های آن منطقه پی برد. یکی از راه های توسعه صنعت گردشگری و جذب توریست، برگزاری جشنواره های لباس محلی است. برپایی رویدادهای فرهنگی از این قبیل می تواند گامی موثر در معرفی جاذبه های گردشگری کشورمان باشد.

مازندران، سرسبزترین خطه ایران

مازندران یکی از قدیمی ترین و سرسبزترین بخش های ایران کهن و سرزمین دماوند است. به قول فردوسی در شاهنامه:

که مازندران شهر ما یاد باد همیشه بر و بومش آباد باد

مازندران که به «طبرستان» مشهور بوده، در جنوب دریای خزر و شمال رشته کوه های البرز واقع شده است. مردم آن را «تبری» یا «طبری» یا «مازنی» می نامند. طبری ها به زبان مازندرانی یا طبری صحبت می کنند که در بیشتر مواقع به اشتباه به آن زبان گیلکی می گویند. زبان گیلکی مختص مردم گیلان است. همین اشتباه در نوع پوشش و لباس محلی نیز به چشم می خورد که علت این اشتباه ها نزدیکی مازندرانی ها به گیلک ها و منطقه گیلان است. برای مثال دامن، لباس زنانه مازندرانی؛ کوتاه و پرچین است. در لباس گیلک ها، دامن ها بلند و پرچین هستند. به نمونه ای از لباس محلی مازندرانی و گیلانی و تفاوت آن ها دقت کنید:

تفاوت لباس محلی زنانه مازندران (سمت راست) و لباس محلی زنانه گیلان (سمت چپ)

لباس محلی مازندرانی

هرچند در حال حاضر پوشیدن لباس محلی مرسوم نیست و مختص جشنواره ها و مراسم خاص می باشد اما از اهمیت این لباس های زیبا و رنگانگ کاسته نشده است. هر یک از لباس های محلی نماد یک قوم و بیانگر اصالت آن است. لباس محلی مازندران نیز از این اصل مستثنی نیست.

لباس محلی مازندرانی را می توان در دویخش زنانه و مردانه بر سر سی کرد که کودکان نیز بر اساس دختر یا پسر بودن از همین پوشش استفاده می کردند. شاید تمبری که در ادامه می بینیم کامل ترین و درست ترین تصویر از لباس محلی زنان و مردان مازندران باشد که در سال ۱۳۵۶ شمسی به مناسبت نوروز چاپ شد.

لباس محلی زنان و مردان مازندران در تمبر نوروز

پیش از پرداختن به جزئیات لباس محلی مازندران، به جنس مواد اولیه این لباس زیبا می پردازیم.

مواد اولیه در لباس محلی مازندران

در گذشته تهیه مواد اولیه صنعت پوشاک کار راحتی نبود. مردم برای تهیه الیاف و پارچه از امکانات و منابع همان منطقه استفاده می کردند. یکی از عوامل متنوع بودن لباس های محلی در ایران، تنوع اقلیم و منابع هر منطقه است. در گذشته نخ پنبه و نخ پشم و پارچه هایی از همین جنس در مازندران قابل تهیه بود. اما جنس پارچه ها و مواد به کار رفته در لباس محلی بر اساس موقعیت اقتصادی و اجتماعی افراد متفاوت بوده است. در گذشته که ارباب و رعیتی رواج داشت، لباس ها نیز از لحاظ جنس پارچه و دوخت های تزئینی متفاوت بود. تنوع پارچه ها و الیاف از ابریشم تا کتان، کرباس، پارچه پشمی و نمدی، چرم و پوست گوسفند و در سال های گذشته چیت، ابریشم مصنوعی و فاستونی متغیر بوده است.

تاثیر آب و هوا بر لباس محلی مازندرانی

از آنجایی که مازندران آب و هوایی معتدل دارد، لباس محلی مازندران در فصل گرم و سرد تفاوت زیادی با هم ندارد. مردم اغلب با پوشیدن یک کت یا بالاپوش ضخیم مشکل سرما را برطرف می کردند. از طرف دیگر شغل

رایج در مازندران کشاورزی و دامداری بود. لباس چوپانان و لباسی که در هنگام کار در شالیزار می پوشیدند، متفاوت از لباس محلی معمول در مراسم و جشن ها بود.

لباس محلی زنانه در مازندران

لباس محلی زنانه در مازندران متشکل از رنگ های شاد و زنده و گل بوته های ریز است که برگرفته از طبیعت زیبای این منطقه می باشد. لباس محلی زنانه در مازندران از بخش های زیادی تشکیل می شود. به همین جهت، لباس کاملی محسوب می گردد. بخش های مختلف لباس محلی زنانه مازندران شامل شلیته، تمبان تنگه، نیم ساق، جومه، نیم تنه، چادر شو، چارقد، مندل، گیس بند، کلیجه، سراقوچ، گلوبند، پاتوئه، چاروق، گالش، کوش و جوراب است.

در ادامه لباس محلی زنانه مازندران را در بخش های مجزای تن پوش، سرپوش و پاپوش بررسی می کنیم.

تن پوش محلی زنانه در مازندران

شلیته، مهمترین بخش تن پوش مازندرانی

شلیته یا چرخي سوار

شلیته را می توان مهمترین بخش تن پوش محلی زنان مازندران دانست که آن را از سایر لباس های محلی متمایز می کند. شلیته یا چرخي شلوار دامن کوتاه و پرچینی است که آن را بر روی یک شلوار گشاد با دمپای تنگ می پوشند. جنس این دامن از ابریشم، کتان ظریف و یا نخ پنبه است که می تواند ساده یا گلدار باشد. هرچند ساده آن رواج بیشتری دارد. لبه این دامن زیبا یک ردیف نواردوزی می شود که به آن سیاهک می گویند.

تصویر زیر نمونه ای از یک شلیته نخی است که قدمت آن حدود ۱۵۰ سال می باشد. به دوخت ظریف و مرتب سیاهک که هنرمندانه بر لبه دامن نقش بسته، نگاه کنید و لذت ببرید. در گذشته به جای کش از بند نخی یا نوار کتانی برای دور کمر استفاده می کردند که در تصویر مشخص است.

شلیته سفید و سیاهک

جومه، بلوزی از جنس کتان

جومه، بلوز بلندی است که گاه به دامن و صل می شود؛ حداکثر قد آن تا روی زانو است و در لباس محلی اقوام دیگر نیز وجود دارد. در لباس محلی مازندران به علت کوتاه بودن دامن آن، قد جومه نیز کوتاه تر است. معمولاً جومه از جنس کتان است. لبه آستین و دور یقه آن با دوخت های تزئینی آراسته می شود. جومه به خصوص در لباس های رسمی و جشن ها، مچ تنگ و بلندی دارد. زیبایی، اصالت و هنر را در جومه زیر ببینید.

جومه قدیمی با دوخت تزئینی

سوزندوزی لبه آستین جومه

تمبان یا پشمبال، نیم ساق؛ پوششی با دوخت تزئینی

شلیته و تمبان با هم معنا پیدا می‌کنند. تمبان همان شلوار گشاد با دمپای تنگی است که در زیر شلیته می‌پوشند. تمبان از جنس نخ است که در صورت رسمی بودن، لبه آن با دوخت سرآستین جومه مشابه می‌باشد. البته در حالت عادی لبه آن را کش می‌دوزند و یا با نخ جمع می‌کنند که هنگام کار به خصوص در مزارع کشاورزی راحت تر باشد.

دختران جوان به جای تمبان که ساده تر و گشادتر است از نیم ساق استفاده می‌کنند. نیم ساق برخلاف تمبان، رنگی شاد مانند سرخ و سبز دارد. تنگی آن از ساق پا شروع می‌شود و با نوار یا دوخت‌های تزئینی زیباتر می‌شود.

نیم تنه و کلیجه، پوششی از جنس مخمل

زنان مازندرانی بر روی جومه، نیم تنه و یا کت می‌پوشند. نیم تنه همان جلیقه جلو باز، با یقه گرد یا یقه هفت است. جنس نیم تنه از جومه ضخیم تر و معمولاً مخمل می‌باشد. برای لباس های رسمی، نیم تنه را با نوارها، سکه و دوخت های تزئینی زیباتر می‌کنند. جلیقه معمولاً فاقد دکمه است و فقط پشت آن آستر دوزی می‌شود. جلیقه مناسب فصل های گرم سال است. با سرد شدن هوا، نیم تنه جای خود را به کلیجه می‌دهد که نوعی کت بلند از جنس مخمل رنگی بوده که یراق دوزی شده است. این کت آستین بلند دارد و در صورتی که آستینش کوتاه و تا روی آرنج باشد، به آن «چکین» می‌گویند.

چادرشو، پوشش زمان کار

چادرشو یا چادرشب سفره پارچه ای بزرگی است که به صورت سه گوش به دور کمر می‌بندند. از جنس ابریشم و یا پشم است و معمولاً به شکل چهارخانه بافته می‌شود. چادرشو را بیشتر در زمان کار به دور کمر می‌بندند و در بین دختران جوان مرسوم نیست.

چادرشو که هنگام کار بر کمر می‌بندند

سرپوش محلی زنانه در مازندران

سرپوش محلی زنانه در مازندران شامل چارقد، گیس بند، مندل و سراقوچ است.

گیس بند، بندی برای بستن گیسوان

گیس بند، بند نازکی است. همان طور که از نامش پیداست برای بستن گیسوان بافته شده استفاده می شود.

چارقد، پوششی گلدار با رنگ های روشن

چارقد رو سری چهارگوش بزرگی است که آن را دوتا کرده و به شکل مثلث در می آورند و برای پوشاندن موی سر از آن استفاده می کنند. چارقد در لباس مازندرانی معمولاً گلدار و یا از رنگ های روشن است. چارقد سفید در مازندران بسیار مرسوم می باشد. چارقد هم مانند سایر بخش های لباس زنانه می تواند تزئین شود. جنس چارقد در زمستان از پشم و پارچه های ضخیم و در فصل های گرم از جنس نخ پنبه، وال و ململ است. زنان مازندرانی در عروسی ها چارقد سفیدی که با نخ ابریشم سفید قلاب بافی شده است را به سر می کنند.

چارقد

مندل، سربند کارهای روزمره

مندل سربندی است که روی چارقد می بندند، در لباس رسمی و جشن جایی ندارد و بیشتر هنگام کارهای روزمره بر سر بسته می شود.

سراقوچ، کلاهی برای پوشاندن مو

کلاهی با لبه های کش دوزی شده است که برای پوشاندن موها استفاده می شود و خیلی مرسوم نیست.

زیورآلات زنان مازندرانی

زنان مازندرانی از زیورآلاتی مانند میرکا، انواع سنگ های تزئینی مثل کهربا، عقیق و یشم، سنگ دل ربا، زیورآلات نقره ای، مهره های سفالی به عنوان گلویند استفاده می کنند. میرکا که در مازندران رواج زیادی دارد، مهره ای معمولاً آبی رنگ است. علاوه بر جنبه زینتی برای دور کردن چشم بد نیز استفاده می شود.

میرکا

قسمت های مختلف لباس محلی زنان در مازندران را بررسی کردیم. ممکن است تمام بخش های ذکر شده مورد استفاده قرار نگیرد ولی جزئی از لباس محلی مازندران است. پوشش بین زنان و مردان مشترک است که در ادامه به آن می پردازیم.

تن پوش محلی مردانه در مازندران

لباس محلی مردانه مازندرانی به اندازه لباس زنانه دارای تنوع در جنس و رنگ نیست و شاد به لباس های مردان در اقوام دیگر شبیه باشد. لباس محلی مردانه در مازندران شامل جومه، تمبان، نیم تنه، قبا، شولا، بوشلوق و پستک است.

جومه و تنبان، پیراهنی از جنس نخ

جومه که در لباس محلی زنانه نیز بررسی کردیم، همان پیراهن ساده ای است که به همراه شلوار یا تمبان می پوشند و جنس آن بنا به گرمی و سردی هوا متغیر است ولی معمولاً نخ یا کتان است.

لباس محلی مردانه

نیم تنه، جز همیشگی لباس مردان مازندرانی

نیم تنه جلیقه ای یقه هفت و مشکی است که بر روی جومه می پوشند. نیم تنه جز همیشگی لباس محلی مردان مازندرانی است. حتی در فصل گرم هم آن را به تن دارند. مردان مازندرانی در فصل سرما خود را با کت پشمی و ضخیمی می پوشانند که به آن «کولک» یا «قبا» یا «چوخت» می گویند.

لباده، لباس داماد مازندرانی

کت بلندی از جنس کرباس یا فاستونی است که بر روی کمر آن شالی از جنس ابریشم می بندند. معمولاً به عنوان لباس داماد استفاده می شود. این لباس در زندگی روزمره جایی ندارد و دست و پا گیر است.

کار در شالیزار، عاملی تاثیرگذار بر نوع پوشش مازندرانی ها

راحتی لباس مردان و زنان هنگام کار یکی از مواردی است که در تمام لباس های محلی به چشم می خورد. کار در شالیزارها سخت است؛ زنان همراه مردان کار می کنند. ساعت ها نشا کردن با کمر خمیده در زمینی پر از گل و لای، طاقت فرساست. شاید یکی از دلایل کوتاه بودن دامن در لباس محلی زنانه مازندرانی همین باشد.

لباس مخصوص چوپانان مازندرانی

چوپانان مازندرانی نیز پوشش مخصوص خود را دارند. چوخوا، شولا، بوشلوق و پستک پوشش چوپانان این منطقه است که برای محافظت در برابر سرما به تن می کنند. شولا لباس پشمی بلندی است که آستری به نام چوخوا دارد. بوشلوق بلوزی با آستین پشمی و پستک جلیقه ای پشمی می باشد.

شولا

سرپوش محلی مردانه مازندرانی ها

کلاه با جنس ها و مدل های مختلف، جز همیشگی پوشش مردان مازندرانی است و به عنوان سرپوش مردانه شناخته می شود. البته کلاه در لباس محلی سایر اقوام ایرانی نیز رواج دارد. کلاه نمدی، کلاه گوشه، شب کلاه، کلاه سنگسری، پوستین کلاه و مندل انواع گوناگون کلاه در مازندران است. تفاوت این کلاه ها در جنس و کاربرد آنها می باشد.

کلاه نمدی، رایج ترین کلاه در مازندران

کلاه نمدی متداول ترین کلاه در مازندران است که از پشم به صورت نمد ساخته می شود. معمولا به رنگ سیاه و بدون لبه است. این کلاه پوشش مناسبی برای ماه های سرد سال است. کلاه نمدی هنگام کار در دشت و کوهپایه، سرپوش مناسبی برای مردان مازندرانی محسوب می شود.

کلاه نمدی

پوستین کلاه که به آن کلاه پوستی نیز می گویند، از پوست بره تهیه می شود و در بین چوپانان طرفدار بیشتری دارد.

کلاه پوستی

شب کلاه، کلاهی برای زمان خواب

شب کلاه، کلاه کاسه ای شکل و بافته شده از الیاف نازکتر مانند نخ کتان است که در خانه و یا هنگام خواب استفاده می شود. این کلاه معمولاً سفید است و یا دارای طرح های ساده رنگی می باشد. در بسیاری از موارد شب کلاه با دستان هنرمندان زنان مازندرانی تهیه می شود.

شب کلاه

کلاه گوشی کلاهی است که گوش را می پوشاند. کلاه سنگسری هم کلاه کاسه ای پشمی است. این دو کلاه مختص فصل های سرد سال هستند.

کلاه سنگسری

مندل در سرپوش مردان مازندرانی عمامه ای است که دنباله آن از پشت سر آویزان می شود. این کلاه نسبت به سایر سرپوش ها رواج کمتری دارد.

پاپوش محلی زنانه و مردانه در مازندران

پاپوش محلی زنان و مردان مازندرانی در بسیاری از موارد مشترک است. جوراب، چاروق، کوش و گالش و چاتوئه مهمترین بخش های پاپوش مازندرانی را تشکیل می دهد. جوراب در گذشته از پشم بافته می شده و در زمستان و فصل سرد برای پوشش انگشتان پا تا بالای مچ پا کاربرد داشته است.

جوراب پشمی

کوش و گالش، کفش چرمی زنانه و مردانه

کفش چرمی زنان و مردان مازندرانی است که به آن کلوش هم می گویند. بعدها با کفش پلاستیکی مشکی با کف قرمز جایگزین شد که دوام بیشتری دارد و برای کار در مزارع و شالیزارها مناسب تر است. به کفش پلاستیکی گالش گفته می شود.

جوراب پشمی و گالش

چاروق، کفش چرم گاو

کفشی گشاد از چرم گاو و گاو میش و یا نمد است که لبه های آن با کش جمع می شود.

پاتوئه، شال دورپا

پاتوئه شال بلندی است که دور پا می بندند و نوعی پوشش برای زمستان به شمار می رود.

پاتوئه

سخن آخر

لباس محلی بخش مهمی از آیین اقوام ایرانی است که با نادیده گرفتن آن، بخش بزرگی از فرهنگ و هویت اقوام نادیده گرفته می شود. شوربختانه زندگی مدرن جایی برای استفاده از این نوع پوشش باقی نگذاشته؛ اما شناخت لباس اقوام ایرانی ضروری و اجتناب ناپذیر است. پوشش سنتی و محلی هر قوم بیانگر اصالت، تمدن و هویت مردمان آن سرزمین است. چه خوب است با معرفی صحیح لباس های اصیل اقوام ایرانی، گنجینه ای گرانبها برای نسل های آینده به یادگار بگذاریم.

واژگان کلیدی: ایرانگردی، لباس محلی مازندرانی، لباس محلی مردانه مازندرانی، لباس محلی زنانه مازندرانی، جشنواره لباس محلی، توسعه صنعت گردشگری، مازندان، ایران

نویسنده: سمانه ملکی